

“คณฐีสั่งเวยกล่อมช้าง” ของขุนเทพกวี: มุมมองภาษาและวรรณคดีเขมร

อาจารย์ศานติ ภัคดีคำ*

“คำฉันท์คณฐีสั่งเวย” เป็นที่รู้จักในหมู่นักศึกษาวรรณคดีไทย ทั้งเรียนและสอนกันว่าเป็นผลงานของ “ขุนเทพกวี” ชาวสุโขทัย แต่งขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

แต่มีข้อสังเกตว่าเมื่อมีการพิมพ์คำฉันท์เรื่องนี้ครั้งแรกในงานศพพระยาศรีธรรมมาศกราช เมื่อ พ.ศ. 2457 สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพกลับทรงพระนิพนธ์คำนำไว้ตอนหนึ่งว่า “หนังสือคณฐีซึ่งแต่งครั้งกรุงเก่าก่อนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช”

อย่างไรก็ตาม การศึกษาในปัจจุบันก็ยังคงเรียนกันว่าคำฉันท์เรื่องนี้ แต่งในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

เมื่อไม่นานมานี้อาจารย์บุญเตือน ศรีวรพจน์ แห่งกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ได้ชำระและจัดพิมพ์หนังสือ “คำฉันท์คณฐีสั่งเวย คำฉันท์กล่อมช้าง ครั้งกรุงเก่า และคำฉันท์ชกกรมประยูร” ขึ้นใหม่โดยจัดแบ่งคำฉันท์เรื่องนี้ออกเป็น 3 ตอน คือ ตอนต้น เป็นคำฉันท์คณฐีสั่งเวย ตอนกลางเป็นคำฉันท์กล่อมช้าง และตอนท้าย เป็นตำราชกกรมประยูร¹

* อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออกคณะมนุษยศาสตร์ มศว ประสานมิตร

¹ กรมศิลปากร, คำฉันท์คณฐีสั่งเวย คำฉันท์กล่อมช้าง ครั้งกรุงเก่า และคำฉันท์ชกกรมประยูร (กรุงเทพฯ: บริษัท เอ็ดดิสัน เพรส โปรดักส์ จำกัด, 2545.), หน้า คำนำ.

และสันนิษฐานเกี่ยวกับผู้แต่งไว้ว่า **ตอนต้น** เป็นผลงานการแต่งของขุนเทพกวีชาวสุโขทัย แต่งสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ **ตอนกลาง** น่าจะแต่งขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ และตอนท้าย หลวงราชวังเมือง แต่งในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาฉันทกถอมช่างในส่วนต้น คือ “**ดุขฎิสังเวย**” พบว่ามีข้อความที่น่าพิจารณาอย่างยิ่ง เพราะเนื้อหาในส่วนนี้สามารถแบ่งออกได้อีกเป็น 3 ตอน คือ 1. **ดุขฎิสังเวย** 2. **สตุคิขอซ้าง** 3. **สตุคิสิทธิดาบส** แต่ทั้งสามตอนมีรูปแบบคำประพันธ์และการใช้คำภาษาเขมรที่แตกต่างกันจนทำให้น่าสงสัยเป็นอย่างยิ่งว่า ในส่วนแรกของ “**ดุขฎิสังเวย**” จะเป็นผลงานของขุนเทพกวีด้วยหรือไม่

บทความเรื่องนี้จะพิจารณาถึงความเป็นไปได้ของความเป็นผลงานของขุนเทพกวี โดยการเปรียบเทียบกับลักษณะของคำประพันธ์เขมรร่วมสมัย และศึกษาเปรียบเทียบคำภาษาเขมรที่ใช้ใน “**ดุขฎิสังเวย**” ทั้งสามส่วนเพื่อพิจารณาประกอบกัน

1. “**ดุขฎิสังเวย**” กับ “**สตุคิขอซ้าง**” และ “**สตุคิสิทธิดาบส**” ด้านรูปแบบคำประพันธ์

เมื่อเปรียบเทียบระหว่าง “**ดุขฎิสังเวย**” กับ “**สตุคิขอซ้าง**” และ “**สตุคิสิทธิดาบส**” สิ่งหนึ่งที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงระหว่างสองส่วนนี้คือ “**รูปแบบคำประพันธ์**” หรือ “**ฉันทลักษณ์**” และ “**การใช้คำ**” หรือ “**ภาษา**” ที่ใช้ อันอาจนำมาวิเคราะห์ได้ดังนี้

ความแตกต่างในด้านรูปแบบคำประพันธ์ ความแตกต่างในด้านรูปแบบคำประพันธ์ที่เห็นได้ชัดเจนระหว่างบท “**ดุขฎิสังเวย**” กับ “**สตุคิขอซ้าง**” และ “**สตุคิสิทธิดาบส**” คือ รูปแบบคำประพันธ์ที่มีใช้ใน “**ดุขฎิสังเวย**” ประกอบไปด้วยคำประพันธ์ประเภท “**กาพย์ฉบั้ง 16**” และ “**อินทรวีเชียรฉบั้ง 11**” ดังนี้

ตัวอย่างกาพย์ฉบั้ง 16

○ อัญชยมบังคมภูวสวะ

มนตรีชากรุงชนะ

นิตยเทวดามอง ๙^๒

หรือ

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า 55.

○ มนตรชากรุงภูตประธานเดชะ อาจเถวดบะชนะ
นิตยโลกยสมนา ๙³

ตัวอย่างอินทวิเชียรฉันท 11

○ มนตรพระ ค อาจโปรด ชนะเคราะห์ังคอง
เนาบปเนาะมอง ค ศีร์แสงสะ ๙⁴
หรือ

○ นานกาลวิงแปร รูปกุมารมายา
รูปไป ค คณา โสตกุมบิเดิรพระลบ ๙⁵

ส่วนบทสวดุติของข้างและบทสวดุติสิทธิดาบส แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภท
วสันตฉิลฉันท เช่น

○ อัญชยมบังคมประณตประนม พรหมวิษณุธาดา
พระกรรมเทว ค มหา สิทธิศักดิ์พิณาย
○ เทวีอุมากควดี ดูประเสริฐโพรงพราย
มานรัศมีคาศทิตฉาย นุประไพธิตบสถาน ๙⁶

เมื่อพิจารณารูปแบบคำประพันธ์ของเขมร พบว่าเขมรมีรูปแบบคำประพันธ์โบราณ
ที่เทียบได้กับ “คุณภู็ลิ่งเวย” คือมีการใช้ “บทพินอล” ซึ่งได้แก่กาพย์ฉับ 16 ของไทย รวม
ทั้ง “อินท วิเชียรฉันท” ที่ปรากฏการใช้ในคำพากย์รามเกียรติ์ภาษาเขมรฉบับหอพระสมุด
วชิรญาณ (แต่ไม่ปรากฏในฉบับที่สืบทอดในประเทศกัมพูชา)

ส่วน “วสันตฉิลฉันท” ไม่พบว่ามีกรแต่งในวรรณคดีเขมรสมัยหลังพระนร
(เว้นจารึกที่แต่งด้วยภาษาสันสกฤตในประเทศกัมพูชาซึ่งแต่งขึ้นในสมัยพระนร)

³ เรื่องเดียวกันหน้าเดียวกัน.

⁴ เรื่องเดียวกันหน้าเดียวกัน.

⁵ เรื่องเดียวกันหน้าเดียวกัน.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 58.

“บทพินิต (บทปุมโนล)” เป็นคำประพันธ์ที่กวีมักนำมาใช้ในการบรรยายฉากการ
 จลาจลของสงคราม การเคลื่อนทัพ ความรุนแรงของลมพายุ รูปแบบคำประพันธ์ประเภทนี้
 ใช้ในการประพันธ์บทพระราชนิพนธ์ (หมายถึงรับมาหลวง) และใช้ในการแสดงโขน ละคร⁷
 และใช้เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน “บทพินิต” ของเขมรมีลักษณะคล้ายคลึงกับกาพย์ฉบัง 16
 ของไทย

1	ทูลเสด็จเสด็จทรงฤทธิธนู
ธเรนทรธิราชเสด็จทรง	ศรศักดิ์พระภู-
2	เกาะกำชาญชัยตำรง
ขำณูขำนิมหิมา	ยักษาบัทนง
3	รคจูลการพระอนุชา
จลอกในมหาสาคร	ดุจกลบรรพดา
4	อับษทิสทรอัมพร
ตรโลมตรลบพสุธา ⁸	มิรเมฆเขมาขมร

“อินทรวีเชียรฉันท” เป็นฉันทประเภทหนึ่งในตำราฉันทภาษาสันสกฤตเรียกว่า
 “อินทรวชรา” และเมื่อมีการเรียบเรียงตำราฉันท “วุตโตทัย” อินทรวีเชียรก็เป็ฉันทประเภท
 หนึ่งที่นำมาจัดไว้ในหมวดฉันทวรรณพฤติ

“อินทรวีเชียรฉันท” ที่ปรากฏการใช้ในวรรณคดีเขมรพบในคำพากย์รามเกียรติ์ภาษา
 เขมรฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ (ในสมุดไทยที่ยังไม่เคยพิมพ์) ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างจากคำพากย์รามเกียรติ์ภาษาเขมร⁹

16	ขมสมมลาพระธิเบศร
โดยกิจวินัยอารค | สุรินทร์เทวจริยา
อพนิชกรมฤษีผอง |
|----|-------------------------------------|------------------------------------|

⁷ ลี รัมเตง, อภิสราสตรขมร (กนัเพญ : เสง จวน หวด, 2503), หน้า 60.
⁸ รามเกียรติ์ (คำพากย์ภาษาเขมร) เลขที่ 57 ตู้ 114 ชั้น 5/5 มัดที่ 121/ 3.
⁹ ตัวอย่างบทที่ 16-22 ฉบับของหอพระสมุดวชิรญาณ กรุงเทพฯ แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทบทพระหมคีติ
 (กาพย์ยานี) หรือ อินทรวีเชียรฉันท แต่ฉบับของสาวรส เพา แต่งเป็นบทพินิต แต่มีเนื้อความคล้ายคลึงกัน.

17	พระรามเสงบันฑูล อะบาทกุนักบอง	มรุวิงสนอง ด เอกองศ์ในอาตมา
18	อะพโอนนูเรียมรักษ์ รมเรียมนุจากบา	ประตุจคตวนนุญา อนุชนาณูโคกโสด
19	พระเรียมทุกขานล เซียงชวยไชยาโมท ๑สำนารเขมร ¹⁰	ทลทุกซ์แสนโกฎี ทนาบา ด สาร

ลักษณะเด่นที่พบในอินทรวีเชียรฉันทของคำพากย์รามเกียรติ์ภาษาเขมรคือ ไม่เคร่งครัดครุ-ลหุมากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับอินทรวีเชียรฉันทไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ แต่แสดงถึงความสัมพันธ์กับฉันทในสมัยกรุงศรีอยุธยาที่มีลักษณะเช่นเดียวกันนี้เพราะการอ่านฉันทในสมัยโบราณจะเน้นเสียงหนัก-เบา (ครุ-ลหุ) ในเวลาที่อ่านหรือพากย์มากกว่าคำนึงถึงรูปเขียน แต่หลักฐานการแต่งฉันทของเขมรได้ขาดหาย (หรืออาจเลิกแต่ง) ไป ตรงกับสมัยกับกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง

เพราะในงานวรรณคดีเขมรที่แต่งร่วมสมัยกับกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย เช่น ลเบ็กอังกอร์วัด (เลบีก อังครวัด-พ.ศ. 2163) หรืองานพระราชนิพนธ์เรื่องต่างๆ ในสมเด็จพระราชสมภาร ไม่ปรากฏว่ามีการแต่งอินทรวีเชียรฉันทแล้ว แต่กวีนิยมแต่งด้วยบท "พรหมคิติ" (ตรงกับกาพย์ยานีของไทย) ซึ่งกลายเป็นจากอินทรวีเชียรฉันทอีกต่อหนึ่ง

ดังนั้นเมื่อนำฉันทภาษาเขมรในคำพากย์รามเกียรติ์ภาษาเขมรฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ (ในส่วนที่ยังไม่มีการพิมพ์เผยแพร่) มาเปรียบเทียบกับคำประพันธ์ส่วนที่เป็น "คุณผู้สังเวย" จะพบว่ามิชนบการประพันธ์และการใช้คำหลายอย่างที่ใกล้เคียงกัน เช่น

พระพนม ด รมโคม	นุบพิตรสอจี้
สดับคืบทปักษ์	บิบำเรอหสปลอง
เผลียงอุรบันักขยล	ครนลศัทรใน
กูรโดกเรไร	ไชยานุกาเซว ¹¹

¹⁰ รามเกียรติ์ (คำพากย์ภาษาเขมร) เลขที่ 57 ตู้ 114 ชั้น 5/5 มัดที่ 121/ 3.

¹¹ "คุณผู้สังเวย กล่อมร้างของเก่า", วชิรญาณ ตอนที่ 93 เดือน มิถุนายน ร.ศ. 121, หน้า 2.

ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้ที่คุษฎีสังเวยจะแต่งเป็น “อินทรวีเชียรฉันทภาษาเขมร” ในชนบทประพันธ์ของวรรณคดีเขมร แต่ต้องเก่าก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง ซึ่ง กวีเขมรเลิกแต่งคำประพันธ์ประเภทนี้ไปแล้ว

เมื่อพิจารณาในส่วนนี้ “คุษฎีสังเวย” จึงน่าจะเป็นผลงานการประพันธ์ของกวีเขมร ในช่วงเวลาที่ร่วมสมัยกับการแต่งคำพากย์รามเกียรติ์ภาษาเขมร นั่นคือน่าจะเป็นผลงานของกวีเขมรสมัยปลายเมืองพระนคร ซึ่งร่วมสมัยกับกรุงศรีอยุธยาตอนต้น

2. การพิจารณาร่องรอยภาษาเขมรใน “คำฉันทคุษฎีสังเวย”

ในด้านภาษามีหลายประเด็นที่น่าจะนำมาพิจารณา ประเด็นแรกที่ควรนำมากล่าวถึงคือจำนวนคำภาษาเขมรในอัตราส่วนเมื่อเปรียบเทียบกับคำภาษาไทย

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบระหว่าง “คุษฎีสังเวย” กับ “สดุดีขอช้าง” จะพบความแตกต่างในด้านนี้ไม่มากนักแต่หากเปรียบเทียบกับบท “สดุดีสัทธิตาส” จะเห็นความแตกต่างอย่างชัดเจน เพราะในบทคุษฎีสังเวยเราพบภาษาไทยปะปนอยู่กับฉันทภาษาเขมรเพียง 1-3 คำ ได้แก่คำว่า “ดู” คำว่า “แต่” และคำว่า “แล” ที่เหลือส่วนหนึ่งเป็นคำภาษาเขมรที่ไทยไม่ได้นำมาใช้ กับเป็นคำที่มีใช้ร่วมกัน (โดยมากก็เป็นคำที่ยืมมาจากภาษาเขมรอยู่แล้ว)

ในขณะที่บท “สดุดีขอช้าง” และบท “สดุดีสัทธิตาส” ซึ่งแต่งเป็นฉันท (ไทย) โดยนำภาษาเขมรมาใช้ เพราะเมื่อเปรียบเทียบชุดคำ (หรือวงศัพท์) ที่นำมาใช้กับ “คุษฎีสังเวย” พบความแตกต่างแม้กระทั่งการแปลงคำเขมรเป็นไทย ดังที่จะเปรียบเทียบให้เห็นดังตารางต่อไปนี้ (คำภาษาเขมรที่เปรียบเทียบกับกันนี้จัดเรียงตามลำดับคำที่ปรากฏในบทประพันธ์)

ตารางเปรียบเทียบคำภาษาเขมรในคำฉันท์คุณภู็สังเวกกล่อมช้าง

คุณภู็สังเวก	สุดศีขอช้าง	สุดศีสิทธิคาบส
อัญ	อัญ	
ขยม	ขยม	
บังคม	บังคม	
มนตร	มนตร	มนตร (สันสกฤต)
ชา		ชา
กรุง	กรุง	
ชนะ		
ผอง	ผอง	
พระ		
ด, ต	ด	ด
อาจ		
โปรด		
บังคอง	ผคอง	
เนา	เนา	เนา
นุ	นุ	นุ
เนาะ		
เถวอ		เถพอ
สบ	สบ	
นา		
มาน	มาน	มาน
กาล		
วัง		
แปร์		
โสด		
กุมบี		
เดิร	เดิร	
พระลบ		

ตารางเปรียบเทียบคำภาษาเขมรในคำฉันทคุณฎีสังเวกล้อมช้าง

คุณฎีสังเว	สุดศีของช้าง	สุดศีสิทธิคาบส
ดำเนิร		
นัก		
บี		
เจริญ		
จบ		
ยอก		ยอก
จรลิ่ง		
ฮอง		
ศรก		
เบญ		
จราสกีม		
ทีก		ด็ก
กั้นลอง		
โตง		
ถา		
รุง		
โตม		
ประไพ		ประไพ
โถม		
ไพร	ไพร	ไพร
นิ		
ล้งลอง		
แลง		
กระยา		
ถกส		
ทาบ		

ตารางเปรียบเทียบคำภาษาเขมรในคำฉันท์คุณวุฒิสั่งเวยกล่อมซ้าง

คุณวุฒิสั่งเวย	สุดศีซอซ้าง	สุดศีสิทธิคาบส
โกรม	โกรม	
เลอ		
ชวาม		
จิงหุร		
ชราบ		
มอก	มอก	
น้ำ		
เตจร		
สรดอง		
บิเราะห		
ณะ		
มิน		
บาย		
ลาช	ลาช	
ไกรแลง		
เฉอ		
ฉมัน		
ธนม		
ชยล		
บก		
มวย		
ดอง		
ธม		
สอ	สอ	
ชจี		
สดีบ		

ตารางเปรียบเทียบคำภาษาเขมรในคำฉันทคุณ္ณีสั่งเวกส่อมข้าง

คุณ္ณีสั่งเวก	สุดศีซอข้าง	สุดศีลิตธิคาบส
บ้ำเรอห		
เผลียง		
ทรวโน		
เสนง		
นักผลุม		
ภา	ภา	
เลวง		
สคร		
ได		
ดัสพรหม		
เขตตา		
กันเจริยว		
แสรก		
เหิร		
เถลิง		
ยม		
รัต		
โจรก		
ลงาด		
ถวย	ถวย	
	คือ	
	ทรง	
	กันดอง	
	โฆมด	
	จ	
	คง	

ตารางเปรียบเทียบคำภาษาเขมรในคำฉันท์คุณภู็สังเวกปลอมช้าง

คุณภู็สังเวก	สุดศีขอช้าง	สุดศีสิทธิดาบส
	พนม	
	ดล	ดล
	อวย	
	กำนล	
	สรวม	
	ลออ	
	บันดาล	
	บันโดย	
	จำเหยง	
	สตำ	
	เฉวียง	
	ลำเพ็ญ	
	ลำพา	
	อำนวย	
	อำนาจ	
		โสรง
		สรง
		บังเกิด
		กำลุง
		กันดาล
		ด่ากล

เมื่อเปรียบเทียบชุดคำภาษาเขมรที่ไว้ใน “คุณภู็สังเวก” “สุดศีขอช้าง” และ “สุดศีสิทธิดาบส” แล้วสามารถสังเกตได้ว่าคำภาษาเขมรที่ใช้มีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง เพราะ “คุณภู็สังเวก” มีการใช้คำภาษาเขมรมากที่สุดในจำนวนคำฉันท์คุณภู็สังเวกทั้งสามตอน

นอกจากนี้การใช้ศัพท์ร่วมกันของคำฉันทคุณฐีสั่งเวยก็มีข้อนำสังเกตกล่าวคือภาษาเขมรที่ใช้ร่วมกันใน “คุณฐีสั่งเวย” กับ “สคฺคฺชอซ้าง” มีความใกล้เคียงกันมากทั้งในเรื่องการสะกดและความหมายที่ใช้เป็นคู่ๆ ซึ่งอาจแบ่งออกได้ดังนี้

1. กลุ่มคำภาษาเขมรที่มีใช้ในภาษาไทย ได้แก่ อัญ-อัญญ, ชยม-ชยม, บังคม-บังคม, กรุง-กรุง, ผอง-ผอง, ต, ต-ต, เนา-เนา, มาน-มาน, เดิร-เดิร, ไพร-ไพร, โกรม-โกรม, สอ-สอ, ฎา-ฎา, ถวาย-ถวาย เป็นต้น

2. กลุ่มคำที่มีใช้เฉพาะในภาษาเขมร ได้แก่ มนตร-มนตร (แปลว่า อัน, อันว่า ใช้ในภาษาเขมรโบราณ และภาษาเขมรสมัยกลาง ไม่พบในภาษาเขมรปัจจุบัน), บังคอง-ผคอง, นุ-นุ, สบ-สบ (ใช้ในความหมายว่า ทั้งหมดทั้งปวง มาจากคำว่า สรรพ), มอก-มอก (แปลว่า มา), ลาซ-ลาซ (หมายถึงข้าวตอก) เป็นต้น

แต่สำหรับ “สคฺคฺชอชิตาบส” นั้น นอกจากในคำประพันธ์จะพบการใช้ภาษาไทย (ไม่นับรวมคำภาษาบาลี-สันสกฤต) เป็นจำนวนมากเมื่อเปรียบเทียบกับตอนอื่นแล้ว ภาษาเขมรที่ปรากฏในคำประพันธ์ยังปรากฏลักษณะที่ต่างไปจากภาษาเขมรที่ใช้ใน “คุณฐีสั่งเวย” บ้าง คือ มีการแผลงคำภาษาเขมรให้มีรูปและอ่านออกเสียงแบบภาษาไทย ได้แก่คำว่า “มนตร”, “เกวอ” และคำว่า “ทิก”

คำว่า “มนตร” โดยทั่วไปมักอธิบายกันมาว่าหมายถึง “เวทมนตร์” แต่ผู้เขียนสันนิษฐานว่า “มนตร” มิได้มาจากภาษาสันสกฤต เพราะคำนี้จะมาจากภาษาเขมรโบราณว่า “มน (man)” ซึ่งมีความหมายว่า “ที่, ซึ่ง, อัน, กล่าว, กล่าววว่า, อันว่า” (Saveros POU, 1992: 363)

ดังนั้นฉันทและกภาพยในบท “คุณฐีสั่งเวย” จึงน่าจะอธิบายความได้ดังนี้

○ อัญชยมบังคมภูวสวะ มนตรชากรุงชนะ

นิตยเทวดามอง ฯ

คำว่า “มนตรชา” น่าจะแปลว่า “อันเป็น” ดังนั้นเมื่อแปลทั้งบทจะหมายความว่า “ข้าขอบังคมพระผู้เป็นเจ้าของแผ่นดิน อันเป็นผู้เป็นใหญ่ที่ชนะนิตยเทวดาทั้งปวง”

○ มนตรพระ ต อาจโปรด ชนะเคราะห์บังคอง

เนาบาปเนาะมอง

ด ศรีรแสงสะ

น่าจะแปลว่า “อันพระเป็นเจ้าซึ่งสามารถโปรดให้ชนะเคราะห์ที่ค้ำอยู่รวมทั้งบาป
นั้นด้วย ซึ่งทำให้ร่างกายสว่างสดใส”

○ มนตรากรุงภูตประธานเดชะ อาจเดวอดบะชนะ
นิตยโลกสบนา

น่าจะแปลว่า “อันเป็นเจ้าแห่งภูตประธานเดชะ สามารถทำบะชนะโลกทั้งปวง
(สพ-สรรพ) เป็นนิตย”

○ คือพระฤาษีสีหิ ด ทรง พรดกรรมศาสตร์
กรุงไกรมอุกัทรบูรณา นูอุเทนมตรมคอง ฯ

คำว่า “มนตร” ในที่นี้ก็ควรแปลว่า “ที่, ซึ่ง, อัน, กล่าว, กล่าวว่, อันว่า” เช่น
เดียวกัน

ผู้เขียนเชื่อว่าการแปลในความหมายนี้น่าจะทำให้เกิดความเข้าใจเนื้อหาของตัวบท
ได้ดีกว่าจะอธิบายว่าหมายถึง “เวทมนตร์” หรือ “บทสวดสรรเสริญ” อย่างที่เคยทำกันมา
แต่สาเหตุที่ทำให้กวีเขียน “มน” ในภาษาเขมรโบราณเป็น “มนตร” นั้นน่าจะเกิด
จากความเข้าใจผิดของผู้คัดลอกในสมัยหลังมากกว่า เพราะปัจจุบันภาษาเขมรไม่มีใช้คำว่า
“มน” ในความหมายนี้อีกแล้ว จึงทำให้ผู้คัดลอกเข้าใจว่าหมายถึง “มนตร์” ในภาษา
สันสกฤต

และเมื่อเกิดความเข้าใจผิดว่า “มนตร (มน)” หมายถึง “เวทมนตร์” กวีผู้แต่งบท
“สิหิตาบส” ซึ่งเป็นคนรุ่นหลังจากผู้แต่ง “คุณฐิติสังเวย” จึงไม่เข้าใจและนำไปใช้ในความ
หมายว่า “เวทมนตร์”

คำว่า “เลวอ” ในบท “คุณฐิติสังเวย” เป็นการถ่ายทอดเสียงตามภาษาเขมรที่ถูก
ต้อง (จากคำว่า “เรวี” แปลว่า “ทำ” ในภาษาเขมรปัจจุบัน) แต่เมื่อกวีผู้แต่ง “สตุศีลสิหิ
ดาบส” มาใช้กลับมีการเปลี่ยนเสียงพยัญชนะ “ว/w/” ไปเป็นเสียง “ฟ/ph/” เป็น “เลพอ”
ซึ่งไม่ปรากฏในภาษาเขมร แต่ปรากฏในลักษณะการแปลงเสียงพยัญชนะเพื่อให้ง่ายต่อการ
ออกเสียงของไทย (เช่น ว มาเป็น ฟ และ ต มาเป็น ด ซึ่งปรากฏในคำต่อไป)

คำว่า “ทีก” ในบท “คฺษฎฺฐิสังเวย” เป็นการถ่ายรูปเขียนของคำว่า “ทีก (ออกเสียงว่า ตี้ก)” (แปลว่าน้ำ) มาใช้ แต่เมื่อกวีผู้แต่ง “สตุตฺติสัทธิตาบส” นำมาใช้ได้มีการเปลี่ยนเสียงพยัญชนะ “ต /t/” มาเป็นเสียง “ด /d/” ซึ่งเป็นลักษณะที่พบได้ในการเปลี่ยนเสียงพยัญชนะให้เข้ากับการออกเสียงของไทย

ดังนั้นในส่วนวิวัฒนาการของคำภาษาเขมรที่ปรากฏใน “คฺษฎฺฐิสังเวย” กับ “สตุตฺติสัทธิตาบส” เราอาจอธิบายได้ว่าทั้งสองส่วนมีความแตกต่างอย่างชัดเจน เพราะ “คฺษฎฺฐิสังเวย” ใช้ภาษาเขมรที่ถูกต้องตามวิวัฒนาการภาษาเขมร แต่ภาษาเขมรที่ปรากฏใน “สตุตฺติสัทธิตาบส” กลับแสดงถึงการพัฒนาภาษาเขมรมาใช้เป็นภาษาไทยแล้ว ดังนั้นผู้แต่งทั้งสองส่วนน่าจะไม่ใช่บุคคลเดียวกัน

อย่างไรก็ตามพบว่ามีคำภาษาเขมรที่ใช้ร่วมกันใน “คฺษฎฺฐิสังเวย” กับ “สตุตฺติสัทธิตาบส” อยู่บ้าง แต่โดยมากเป็นคำที่มีใช้ในภาษาไทยอยู่แล้ว เช่น เนา, ไพร, มาน เป็นต้น

บทสรุป

จากการอภิปราย “คำฉันท์คฺษฎฺฐิสังเวย” ทั้ง 3 ตอน ในมุมมองภาษาและวรรณคดีเขมรโดยใช้วิธีการเปรียบเทียบทางด้านวรรณคดีเปรียบเทียบระหว่างวรรณคดีไทย-เขมรกับการเปรียบเทียบในด้านชุดคำภาษาเขมร อาจสรุปได้ดังนี้

เมื่อเปรียบเทียบ “คฺษฎฺฐิสังเวย” กับรูปแบบคำประพันธ์ของเขมรรวมทั้งการเปรียบเทียบ วรรณคดีเขมรที่ร่วมสมัยกัน ปรากฏว่ารูปแบบคำประพันธ์ใน “คฺษฎฺฐิสังเวย” แต่งด้วยกาพย์ฉมัง 16 กับอินทวิเชียรฉันท์ ปรากฏในวรรณคดีเขมรสมัยหลังพระนครตอนต้นและมีลักษณะที่ใกล้เคียงกันมาก

แต่รูปแบบคำประพันธ์ประเภท “วสันตฉกฉันท์” ที่แต่ง “สตุตฺติสอซ้าง” กับ “สตุตฺติสัทธิตาบส” นั้นไม่พบในวรรณคดีเขมร

เมื่อเปรียบเทียบด้านคำภาษาเขมรที่ใช้ใน “คฺษฎฺฐิสังเวย” กับ “สตุตฺติสอซ้าง” และ “สตุตฺติสัทธิตาบส” พบว่า “คฺษฎฺฐิสังเวย” ปรากฏการใช้คำภาษาเขมรมากที่สุดในจำนวน 3 บทที่นำมาศึกษา

นอกจากนี้ยังปรากฏว่ามีชุดคำที่ตรงกันน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับ “สตุตฺติสอซ้าง” แต่ยังคงพบลักษณะภาษาที่ใกล้เคียงกันอยู่บ้าง

แต่เมื่อนำ “คุณภูษิตสังเวก” มาเปรียบเทียบกับ “สตุดีลิตธิคาบส” พบการใช้คำภาษาเขมรที่แตกต่างไปคือ มีการดัดแปลงเสียงภาษาเขมรบางคำเป็นเสียงแบบไทย เช่น เถวอ เป็น เถพอ ส่วนคำศัพท์ภาษาเขมรนอกจากนี้เป็นชุดคำที่มีการใช้ในภาษาไทยด้วย

ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า “คำฉันท์คุณภูษิตสังเวก” ที่เชื่อกันว่าเป็นของขุนเทพกวีแต่งนั้น ที่จัดแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ “คุณภูษิตสังเวก” “สตุดีขอช้าง” และ “สตุดีลิตธิคาบส” นั้น น่าจะเป็นผลงานที่ขุนเทพกวีแต่งจริงเพียง “สตุดีขอช้าง” กับ “สตุดีลิตธิคาบส” เท่านั้น

ส่วน “คุณภูษิตสังเวก” น่าจะเป็นคำประพันธ์เขมรที่แต่งโดยกวีเขมรมาก่อน แล้วขุนเทพกวีจึงแก้คำบางคำเป็นภาษาไทยแล้วนำมารวมไว้เป็นบทแรกของ “คำฉันท์คุณภูษิตสังเวก” สมดังคำที่กล่าวว่า “แก้กลอนกัมพูชภาษา แจงแจ้งเอามา เปนสยามพากษพิสัย” นั้นเอง

บรรณานุกรม

เอกสารตัวเขียน (ด้วยความอนุเคราะห์จากส่วนภาษาโบราณ หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร)
 รามเกียรติ์ (คำพากย์ภาษาเขมร) เลขที่ 57 ตู้ 114 ชั้น 5/5 มัดที่ 121/ 3
 รามเกียรติ์ (คำพากย์ภาษาเขมร) เลขที่ 58 ตู้ 114 ชั้น 5/5 มัดที่ 121/ 3
 รามเกียรติ์ (คำพากย์ภาษาเขมร) เลขที่ 59 ตู้ 114 ชั้น 5/5 มัดที่ 121/ 3
 กำศรวลศรีปราชญ์/ คำพากย์รามเกียรติ์ภาษาเขมร เลขที่ 165 ตู้ 114 ชั้น 2/5 มัดที่ 13

หนังสือภาษาไทย

“คุณผู้สังเวย กล่อมช้างของเก่า”, วชิรญาณ ตอนที่ 93 เดือน มิถุนายน ร.ศ. 121.
 ศานติ ภักดีคำ. นครวัด ทัศนะเขมร สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: มติชน, 2545.
 ศิลปากร, กรม. คำฉันท์คุณผู้สังเวย คำฉันท์กล่อมช้าง ศรีกรุงเก่า และคำฉันท์ชกกรรม
 ประยูร. กรุงเทพฯ: บริษัท เอ็ดดิสัน เพรส โปรดักส์ จำกัด, 2545.
 อุไรศรี วรสระริน. จารึกนครวัดสมัยหลังพระนคร ค.ศ. 1566 - ค.ศ. 1747. กรุงเทพฯ:
 จงเจริญการพิมพ์, 2542.
 _____ . พจนานุกรมศัพท์จารึกนครวัดสมัยหลังพระนคร. กรุงเทพฯ: จงเจริญการ
 พิมพ์, 2542.

หนังสือภาษาต่างประเทศ

พิฑูร กรเสม, พุระมหา. ปทานุกรมรามเกียรติ์. ภูเก็ต: พุทธศาสนบณชิตย, 2539.
 พุทธศาสนบณชิตย. รามเกียรติ์ เล่ม 1-10. ภูเก็ต: พุทธศาสนบณชิตย, 2539.
 ลาง หาบอาน (เลียง หับอาน). เรื่อง รามเกียรติ์ (ม.ป.ท.).
 ลี ธามเตง. อุกสรสาสูตรเขมร. ภูเก็ต: เสง งวน หวด, 2503.
 อีง เยง. กาพย์สาสูตรเขมร. ภูเก็ต: มาเย็ง, 1972.
 ผิง หุก ที. เลื่บ็องครวตต. Association Culturelle “Pierres D’Angkok: 1985.
 Judith M.Jacob. Reamker (Rāmakerti) the Cambodian version of the Rāmāyana.
 London: The Royal Asiatic Society, 1986.

Judith M.Jacob. **The Traditional Literatrure of Cambodia**. New York: Oxford University Press, 1996.

Saveros POU. **Dictionnaire Vieux Khmer-Français-Anglais**. Paris: Cedoreck, 1992.

Saveros POU. **Éudies sur le Rāmakerti (XVIe-XVIIe siècles)**. Paris: EFEO, 1977.

Saveros POU. **Rāmakerti (XVIe-XVIIe siècles)**. Paris: EFEO, 1979.